

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A jóléti állam modellek generozitási trendjei a válság előtt és után

Orosz Ágnes

Témavezető: Prof. Dr. Szanyi Miklós
DSc, egyetemi tanár

Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar
Közgazdaságtudományi Doktori Iskola
„Versenyképesség, Globalizáció és Regionalitás” doktori program

Debrecen
2014

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás.....	4
1. Kutatási előzmények.....	5
2. Fókusz és cél.....	5
3. Fő kutatási kérdések.....	6
4. Szerkezeti felépítés és alkalmazott módszerek.....	9
5. Konklúzió és tézisek.....	14
6. Lehetséges jövőbeli kutatási irányok.....	23
Hivatkozásjegyzék.....	24
A szerző tudományos tevékenysége.....	26

Köszönetnyilvánítás

Sok embernek tartozom köszönettel, akik különböző módon segítettek a dolgozat elkészültét. A családom és barátaim hatalmas támogatása mellett, három embernek tartozom kivételesen nagy hálával, akik nélkül nem lettem volna képes befejezni a disszertációm.

Elsőként szeretném megköszönni a támogatást, tanácsokat és a bátorítást témavezetőmnek, Szanyi Miklósnak.

Tisztelet és hála illeti Mustó Istvánt, akinek folyamatos támogatását és figyelmét már az egyetemi évek alatt is volt alkalmam megtapasztalni, továbbá köszönöm az ösztönzést a tudományos pályára lépés iránt.

Végül hálával tartozom korábbi témavezetőmnek, Csaba Lászlónak, aki felkeltette érdeklődésemet a tudományos “rejtvények” (puzzle) iránt.

A disszertáció munkahelyi vitára szánt verziójának két bírálója, Körösi István és Ferkelt Balázs rengeteg hasznos észrevételeiért nagyon hálás vagyok, mivel segítségükkel a dolgozat jelentős fejlődésen esett át.

További köszönet illeti hallgatótársaimat, Halász Ágneszt és Hodosi Anettet, akikkel közösen osztoztunk a nehézségekben, illetve a korábbi munkatársaimat a Debreceni Egyetem KTK-n, különösen Láng Esztert, Sigér Fruzsínát és Trón Zsuzsannát, valamint munkatársaimat az MTA KRTK Világgazdasági Intézetében, kiváltképpen Biedermann Zsuzsánát, aki a legnehezebb időkben is elhitette velem, hogy valóban képes vagyok befejezni a disszertációm.

Az említetteken túlmenően voltak még sokan olyanok, akik hozzájárultak a dolgozat megírásához, hol szándékosan és tudatosan, hol pedig tudtukon kívül, nekik is köszönöm.

1. Kutatási előzmények

A disszertáció fókuszpontjában a jóléti állam áll, amely a kapitalista modellek legfontosabb alkotóeleme SAPIR (2006).

Habár érdeklődésem az összehasonlító jóléti kutatások iránt több évvel ezelőttre nyúlik vissza, az értekezés megírásának valódi lendületet az Európai Bizottság által támogatott WWWfor Europe négy éves kutatási projektben való részvétel adott. A jóléti állam fontos kutatási terület a projekten belül, amely fő célja egy új növekedési pálya lehetőségének meghatározása az Európai Unió számára. A téma fontosságát adja, hogy az államháztartáson belül az egyik legnagyobb kiadási tétel. A kutatásaim főleg az európai jóléti rendszerek intézményi fejlődésére (konvergencia versus divergencia), valamint a kelet-közép európai sajátosságok vizsgálatára irányultak az elmúlt közel két és fél évtizedben.

A KKE régió sajátosságainak és a modellen belüli különbözőségeinek vizsgálata egyre nagyobb jelentőséggel bír, hiszen hosszú ideig kimaradt az összehasonlító jóléti elemzések köréből. A disszertáció egyik legfontosabb célja a KKE országok generozitási trendjeinek elemzése, amely lehetőséget biztosít a modell specifikumainak meghatározására.

2. Fókusz és cél

A disszertáció legfontosabb célja a jóléti modellek generozitási trendjeinek átfogó elemzése, amely révén meghatározható, hogy az egyes rendszerek konvergáltak-e a 90-es éveket követő időszakban napjainkig.

A jelenlegi pénzügyi és gazdasági válság, az eurókrízis, az elmúlt évek adósság- és növekedési válsága Európa egyes területein, amelyek együttesen a jóléti állam működését megnehezítő öregedő társadalom problematikájával egyértelműen megkérdőjelezzik a jóléti állam fenntarthatóságát. Ezen kihívások tükrében a disszertáció megvizsgálja a jóléti állam rendszerek reakcióit, különös tekintettel a pénzügyi és gazdasági válság okozta folyamatokra.

A disszertáció ezért három fő területre fókuszál:

1. a jóléti állam rendszerek közötti konvergencia vizsgálatára,
2. a jelenlegi pénzügyi és gazdasági válság jóléti államok alakító hatására, valamint
3. a KKE modell sajátosságainak meghatározására.

3. Fő kutatási kérdések

A kutatási fókuszról és célról kiindulva a disszertáció az alábbi kutatási kérdések megválaszolására törekszik. Az első és legfontosabb kutatási kérdés, hogy:

1. *Konvergáltak-e az Európai Unió¹ jóléti állam rezsim típusai az elmúlt két és fél évtized alatt?*

O'CONNOR (1988) tanulmányával kezdődően a jóléti államok konvergenciája egyre több tudományos publikáció témájává vált a politikatudományban, szociológiában és közgazdaságtudományban egyaránt. A konvergencia vizsgálata eltérő eredményekre vezetett és vezet jelenleg is az alkalmazott módszerek, mutatók eltéréseinek következtében. Ennek következtében a disszertáció kizárólag a generozitási mutató trendjeit vizsgálja, annak érdekében, hogy meghatározható legyen, hogy bekövetkezett-e konvergencia a jóléti rezsimek között.

A huszadik század végét követően általánosságban a jóléti állam, különösen pedig az európai szociális modell fenntarthatóságát kérdőjelezi meg három egymásra ható, egymást erősítő tényező: a globalizáció, demográfiai változások, valamint az új társadalmi kockázatok (PIERSON, C., 2007). Ezáltal az egyén és maga a társadalom a kockázatok új körével szembesül, amelyek a külső és belső feltételek megváltozásához vezetnek, ide sorolhatóak a technológiai fordulatok, a nemzetközi verseny egyre élesebbé válása, demográfiai folyamatok megváltozása, a migráció és a tradicionális családi kapcsolatok felbomlása.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a jelenlegi gazdasági folyamatok egyszerre csökkentik az állami bevételeket, míg a jóléti szolgáltatások iránt egyre nagyobb kereslet mutatkozik. Egyértelműen kiadáscsökkentési nyomás nehezedik a jóléti államokra, azonban Paul PIERSON (2000) részletesen elemzi, hogy számos nehézségbe ütközik a jóléti kiadások visszavágása, különösen az útfüggőség miatt. Paul PIERSON (2001) a kiadáscsökkentési terminust is megváltoztatja, és a továbbiakban már az

¹ Az Európai Unió jelenlegi 28 tagállama közül Horvátország mint teljesen új tagállam, Ciprus és Málta jóléti szempontból vett sajátosságai miatt nem képezik a vizsgálat tárgyát. Habár a szociális védelem mérésére, nemzetközi összehasonlítására az Európai Unió rendelkezik statisztikai adatbázissal (European System of Integrated Social PROtection Statistics – ESSPROS), megalkotva a szociális védelem egységes értelmezését, (Fazekas – Tokaji, 2007), azonban az állam és magánszervezetek által nyújtott juttatások nem különülnek el az adatbázisban, így nem lehetséges a kizárólag állami szociális kiadások vizsgálata a teljes EU-n belül. Az adatprobléma miatt az OECD állami aggregált szociális kiadásai alapján elemzem a jóléti modelleket azokban az EU-tagállamokban, amelyek OECD-tagállamok is egyben (a továbbiakban EU21), így Bulgária, Románia, Lettország és Litvánia is kimarad a vizsgált országok köréből.

újrastrukturálás kifejezését használja. PIERSON (2000) továbbá azt is alátámasztja, hogy a kiadáscsökkentés eltérő mintákat követ, valamint hogy a jóléti államot nem lehet szélesebb társadalmi folyamatoktól függetleníteni, ez az intézmény is jelentős változásokon megy keresztül, amely országoként, jóléti állam rezsimenként eltérő. A 2008/2009-es pénzügyi és gazdasági válság új lendületet adott ennek a kiadáscsökkentési nyomásnak a romló fiskális pozíciók miatt, azonban a szociális juttatások iránti szükség is megnőtt. Ezek a folyamatok vezetnek el minket a második kutatási kérdéshez:

2. *Hogyan reagáltak az európai jóléti modellek a jelenlegi pénzügyi és gazdasági válságra? Milyen változásokat, reformokat indukált a jelenlegi válság a különböző rezsimek esetében?*

Ennek a kutatási kérdésnek a megválaszolásához szükséges az alábbi kiegészítő kutatási kérdések megválaszolása is:

- 2.1 *Hogyan változtak az államháztartás kiadási oldalának trendjei, különösképpen az aggregált állami szociális kiadások az EU-n belül az elmúlt közel 25 év alatt?*
- 2.2 *Mely jóléti államok, rezsimek tudtak automatikus stabilizátorként működni a válság során és ez milyen tényezők következtében alakulhatott így?*
- 2.3 *Milyen különbségek figyelhetők meg a tervezett (válság kitörése előtt végrehajtott) jóléti reform és a válság által kikényszerített jóléti fordulat hatásai között?*

Mivel a KKE régió jóléti modellje külön klasztert képeznek a disszertáción belül, így a modell sajátosságainak a felfejtése is jelentős részét adja a disszertációnak. Ez vezet el a harmadik kutatási kérdéshez.

3. *Melyek a KKE² jóléti modell sajátosságai? Hasonlóbakká váltak-e a modell országai jóléti szempontból?*

A KKE-országok jóléti állam modelljével kapcsolatos elméleti vita jelen állás szerint nem vezetett egyértelmű eredményre, azonban tudományosan megalapozott önálló klaszterként kezelni őket intézményi hasonlóságaik következtében. Jelen tanulmány

² Az állami aggregált szociális kiadások elemzésére csak ama hat ország esetében van lehetőség, amelyek OECD- és EU-tagállamok is egyben: Csehország, Észtország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia.

célja a KKE-modell sajátosságainak meghatározása a jóléti állam generozitási mutatójának trendjei vizsgálata alapján.

A disszertáció két tekintetben is relevánsnak tekinthető. Egyrészt, a 2008-ban Európát is elérő pénzügyi és gazdasági válság, az eurókrízis, az adósságválság, a gazdasági növekedés lassulása, valamint az előregedő társadalom és egyéb „új társadalmi kockázatok” (*new social risks*)³ hatásai megkérdőjelezték az univerzális, kiterjedt jóléti államok fenntarthatóságát. VIS ÉS SZERZŐTÁRSAI (2011) a jóléti kiadások csökkentésének második periódusát⁴ jelezték előre, azonban az empirikus eredmények és az OECD (2012) mérései is ellentmondanak ennek az állításnak. Ennek a folyamatnak az okai messzebbre nyúlnak vissza a gazdaságtörténetben. A második világháborút követően nemcsak az állam mérete nőtt meg jelentősen Európa országaiban, hanem tevékenységi körei is lényegesen kibővültek, a klasszikus állami funkciók mellett egyre nagyobb jelentőséggel kezdtek bírni a jóléti feladatkörök (MURAKÖZY, 2010). Válság során alapvető ellentmondás feszegeti a szociális ellátórendszert, a szociális politikák finanszírozására szánt állami bevételek megcsappannak, míg a megnövekedett kereslet (nagyobb számú rászoruló, kedvezményezett) okán a kiadások megugranak. A jelenlegi pénzügyi és gazdasági válság egyfajta stressz tesztként is értelmezhető, amely Európa szerte eltérő szociálpolitikai megoldásokhoz vezetett. Habár a kihívások hasonlóak, a reakciók mégis sokszínűek. Ezért is fontos megvizsgálni, hogy konvergáltak-e a jóléti modellek, valamint hogy erre a feltételezett konvergenciára hogyan hatott a jelenlegi válság. Másik szempontból relevánsnak tekinthető a dolgozat, hiszen a KKE jóléti modell sajátos jegyeit is összefoglalja. A többi modell vizsgálatához képest a KKE-régió országaival alaposabban foglalkozik a disszertáció, hiszen ők többnyire kimaradnak a jelentős összehasonlító szociálpolitikai vagy jóléti elemzésekből (például: SAPIR, 2006; ESPING-ANDERSEN, 1990⁵).

³ A jelenségről részletesen ír ARMINGEON és BONOLI (2006).

⁴ Az olajválságok hatására vált szükségessé a jóléti kiadások visszavágása elsőként.

⁵ ESPING-ANDERSEN (1996) visszautasította, hogy egy negyedik jóléti modellt is adjon létező klasszifikációjához, mivel úgy gondolta, hogy a KKE országok átalakuló gazdaságok, így később úgy is valamelyik létező modell irányába fejlődnek tovább.

4. Szerkezeti felépítés és alkalmazott módszerek

A disszertáció tíz fejezetből áll. A bevezető fejezetet az elméleti keret követi, amely magába foglalja az irodalmi összefoglaló és a disszertációban alkalmazott definíciók meghatározását. Az elméleti keret alapján kerülnek meghatározásra a hipotézisek a második fejezet végén.

A jóléti állam koncepciója, definíciója sokat vitatott, tanulmányozott közgazdaságtudományi terület, amelyre nincsen általánosan elfogadott definíció (ide értve a mérési módszereket és a statisztikák használatát is). NICHOLAS BARR (1987:5) szerint a jóléti állam „egyfajta mozaikként értelmezhető, amely mind forrásában, mind szolgáltatásaiban rendkívül sokszínű”. A jóléti állam kifejezés használata gyakran pontatlan, így a disszertáció fontos eleme a fogalmi tisztázás. A disszertáció összegyűjti a jólét legfontosabb fogalmait, mivel számos tudományterületen használt fogalomról van szó, így számos lehetőség áll rendelkezésre. A disszertációban GREVE (2008: 58) értelmezése szerinti fogalmat használunk: “A jólét a gazdasági forrásokhoz való legmagasabb szintű hozzáférést jelenti, a jólét magas szintje magába foglalja a boldogságot, egy garantált minimális jövedelmet a szegénység elkerülésére, valamint biztosítja a lehetőséget az egyének számára, hogy egy jó életet éljenek.”

A jóléti állam definiálása is hasonlóképpen nehézségekbe ütközik, amelyet Richard Titmuss ekképpen foglalt össze: “Már nem nyugóz le annyira a jóléti állam meghatározhatatlansága, mint húsz évvel ezelőtt [...]. Az általánosított fogalmak a gondolatok koncentrációjához vezetnek: a leggyakrabban megakadályozva minket, hogy jelentős kérdéseket tegyünk fel a valósággal kapcsolatban” (TITMUSS, 1987: 141).

A jóléti állam koncepciója az 1940-es években jelent meg, és a legtöbb tudós politikai irányultságtól függetlenül pozitívnak értékeli az állam szociálpolitikai szerepvállalását. (TITMUSS, 1958). Számos definíció fellelhető a szakirodalomban, többek között MYRDAL (1960), BRIGGS (1961), ESPING-ANDERSEN (1990), GOODIN (1988) vagy akár BARR (2012). VEIT-WILSON (2000: 22) úgy összegezte, hogy „az elméleti tudósok nem voltak képesek egy dinamikusan megkülönböztető kritériumrendszer kialakítására”, ezért szükséges, hogy minden a témával foglalkozó szerző kiválasszon egy olyan fogalmi meghatározást, amely megfelel a kutatása céljának. A disszertációban az állam által nyújtott szociális szolgáltatások összességét tekintjük jóléti államnak (PIERSON, C., 1991: 6-7.). Szélesebb értelemben, a jóléti állam „az állam egy sajátos formája, a

politika és társadalom különálló formája” (PIERSON C., 1998: 7). Az állam szerepét tekintve a disszertáció elsődlegesen a kiadási oldalra fókuszál.

Az alkalmazott definícióhoz kapcsolódóan a szociálpolitika, illetve a szociális célú szolgáltatások körét is szükséges definiálni. A szociálpolitika is rendkívül nehezen definiálható társadalomtudományi terület, egy olyan „különös terület, amely leginkább egy elefántra hasonlít, amelyet észreveszünk, ha látunk, különben közismerten nehéz meghatározni” (ALCOCK ET AL., 2004: 1). Egyrészt, szociális jólétet biztosító kormányzati politikák egy köre, másrészt viszont egy teljes tudományterület elnevezésére is utal a fogalom (COFFREY, 2004). Szociálpolitikára kizárólag az első értelmezésben tekintünk. A kormányzat ezeken a területeken kizárólag azért avatkozik be, mivel ezeket a célokat a piac nem látja el (HILLS, 2001:104). Szociálpolitikának közvetlen befolyása van az adott ország lakosainak jólétére (MARSHALL, 1964), olyan politikák értendők ebbe a körbe, amelyeket az állam biztosít. A disszertációban a szociális célú állami programokat tekintjük szociálpolitikaként, amelyet az aggregált állami szociális kiadások szintjével lehet mérni. Az OECD (2007) definícióját alkalmazzuk a disszertációban, mely szerint ezeknek a kiadásoknak egy vagy több szociális célt kell ellátniuk, valamint ezekben a juttatásokban redisztribúció vagy kötelező részvétel révén részesülnek az ellátottak. Az OECD Társadalmi Kiadások Adatbázisa (Social Expenditure Database – SOCX) kifejezetten a szociális védelemre vonatkozik, amely kizárólag az államháztartási körön belül nyújtott támogatásokat veszi figyelembe, és az alábbi területekre terjed ki: öregség; hátrahagyottak; rokkantság; betegség /egészséggondozás; család/gyermek; aktív foglalkoztatáspolitikai programok; munkanélküliség; lakás; valamint az egyéb szociálpolitikai területek (máshová nem sorolt társadalmi kirekesztettség).

Az elméleti keret ismertetését követően kerül bemutatásra a kutatási és alkalmazott módszertan a harmadik fejezetben. A hipotézisek teszteléséhez az Európai Unió 21 vizsgált tagállamát 5 elkülönült klaszterekre osztom (rezsimek).

A különféle tipológiákat gyakran alkalmazzák a társadalomtudományokban komplex jelenségek elemzésére (MIDGLEY, 1997), ez az összehasonlító elemzések legalkalmasabb módszere a hasonlóságok és különbözőségek felfejtésére. A jóléti állam típusainak, rendszereinek elemzése gyakran alkalmazott és elismert módszertani megközelítés az általánosítható következtetések levonására (FERRAGINA – SEELEIB-KAISER, 2011).

Európai jóléti államok lévén az európai szociális modellek SAPIR (2006) által meghatározott tipológiáját alkalmazom a továbbiakban, amely sok hasonlóságot mutat ESPING-ANDERSEN (1990) által alkalmazott klasszifikálással. Természetesen jelentős különbségek vannak a nemzeti jóléti rendszerek között, azonban alapvető sajátosságaik alapján SAPIR (2006) négy európai szociális modellt különített el empirikus vizsgálatai eredményeképpen a szociálpolitikai és munkaerő-piaci szabályozás eltérései szerint. (1) *A skandináv modell* (Dánia, Finnország és Svédország, valamint Hollandia), amely a legmagasabb szintű szociális kiadásokkal és univerzális jóléti ellátással jellemezhető, továbbá kiterjedt és aktív munkaerő-piaci intervenciókkal és erős szakszervezeti működéssel. (2) *Az angolszász modell* (Írország és az Egyesült Királyság) esetében a szociális védelem utolsó mentsvárként értelmezhető a legnagyobb arányban. Kézpénzes transfereket elsősorban a munkaképes korú lakosságnak juttatnak, és a modellt a gyenge szakszervezetek, a bérek jelentős és növekvő szóródása és az alacsony keresetet biztosító foglalkoztatás magas aránya jellemzi. (3) *A kontinentális modell* (Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország és Luxemburg) országai a legnagyobb arányban biztosítás alapú, nem foglalkoztatáshoz kötött juttatásokat és öregségi nyugdíjat alkalmaznak. (4) *A mediterrán modellben* (Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország) a legfőbb juttatás az öregségi nyugdíj, ahol jelentős a foglalkoztatás védelme és a korai nyugdíjazás, hogy elősegítse a munkaképes korú népesség munkaerő-piaci részvételét. A szakszervezetek szerepe jelentős, a kollektív szerződések széles körű alkalmazásának köszönhetően a bérkülönbségek alacsonyak.

Felvetődik a kérdés, hogy az új tagállamok hol jelenjenek meg, új modellt alkotnak-e, vagy közelítenek valamely létező modellhez. A KKE-országok jóléti állam modelljével kapcsolatos elméleti vita jelen állás szerint nem vezetett egyértelmű eredményre (ADASCALITEL, 2012). AIDUKAITE (2004, 2011) érvelése szerint ezek a posztkommunista jóléti államok intézményi hasonlóságai következtében önálló jóléti modellt alkotnak. Jelen tanulmány összhangban ANDRÉ (2006) elemzésével a hat új tagállamot egy különálló klaszterként (5. modell, elnevezés: posztkommunista európai jóléti államok; *KKE-modell*) vizsgálja. FARKAS (2011: 419) is arra az eredményre jut, hogy jogos a kelet-közép-európai országokat külön modellként kezelni, hiszen ezen országok elkülönültsége a régi tagállamoktól erősebb, mint az egymás közötti különbségük.

A jóléti állam leggyakrabban használt mérőszáma az aggregált szociális kiadások GDP-n belüli aránya, amelyet jóléti erőfeszítésnek is neveznek. Ez a mutatószám plasztikusan szemlélteti az államok elkötelezettségét az állampolgáraik szociális jóléte mellett, valamint ennek időbeli változása betekintést enged a szociálpolitika alakulásába, változásaiba. Azonban a fentebb ismertetett mutató változása nem feltétlenül a szociálpolitika változásának következtében történik (KÜHNER, 2007), így szükséges a mutató standardizálása (CAMINADA ET AL., 2010). A generozitási mutató⁶ (*welfare state generosity ratio*) bevezetésével bevonom az elemzésbe a kedvezményezett⁷ kört is, annak érdekében, hogy összetettebb képet kapjak, habár továbbra is a kvantitatív költség szempontú megközelítés keretein belül maradván (CASTLES, 2004). Jelen tanulmány a jóléti állam generozitási mutatójának alkalmazásával vizsgálja a különböző jóléti állam rezsimek eltérő viselkedését. A jóléti állam generozitási mutatója az elmélet alapján úgy interpretálható, hogy a jóléti kiadások GDP-n belüli aránya hányszorosa a kedvezményezettek arányának a népességen belül⁸. Ha ez az érték egyhez közeli, akkor az állam nem tesz különbséget juttatásaiban rászorultsági alapon, míg a nagyobb értékek azt mutatják, hogy arányosan sokkal inkább kiségti az állam az arra rászorulókat (CASTLES, 2004:36). Az adott mutató alkalmazásával egyrészt összevethető, hogy hogyan alakultak a modellek generozitási trendjei, másrészt annak a vizsgálata is, hogy az öt modellen belül milyen szórás figyelhető meg, mennyire időtálló az adott csoportosítás.

$$\text{Generozitási mutató} = \frac{SOCX}{\frac{POP_{65+} + POP_{UNEMP}}{POP_{ACTIVE}}}$$

SOCX = aggregált állami szociális kiadások a GDP százalékában (forrás: OECD *SOCX* database)

*POP*₆₅₊ = 65 év és a felettek (forrás: Eurostat Population database)

⁶ A generozitási mutatót Castles (2004) az alábbi módon határozta meg: az aggregált szociális kiadások GDP-n belüli aránya elosztva a jóléti állam szolgáltatásaitól függők arányával (65 éven felüliek és a munkanélküliek gazdaságilag aktív népességen belüli arányának összege). A tanulmányban a mutató minimálisan módosításra kerül, itt a 65 éven felüliek és a munkanélküliek aránya az aktív lakossághoz viszonyított arányát veszem alapul. Ezzel a módosítással a jobban érvényesül az a szemlélet, amelyik az eltartók arányának a változását is figyelembe veszi az eltartotti kör alakulása mellett.

⁷ Castles (2004) maga felhívja a figyelmet a mutató korlátaira, miszerint a családpolitikai támogatások kedvezményezettjei nem szerepelnek a függőségi rátában, azonban az elérhető adatok mellett ez nem lehetséges, így a mutatóban kizárólag a 65 éven felüliek és a munkanélküliek szerepelnek.

⁸ A számításban aktív népességen belüli arányt használok.

POP_{ACTIVE} = gazdaságilag aktív népesség (éves átlag) (forrás: Eurostat Population database)

POP_{UNEMP} = regisztrált munkanélküliek száma (forrás: Eurostat)

A jóléti rezsimek összehasonlító elemzését követően egy-egy esettanulmánnyal szemléltetem az egyes rezsimek sajátosságait. Az esettanulmány olyan empirikus módszer, amely révén a specifikus vonások meghatározhatóak. A bemutatott esettanulmányok leíró jellegűek (YIN, 2009, p. 54).

A vizsgálat középpontjában az Európai Unió van, azonban az OECD adatok használata miatt a 21 EU tagállam, amely OECD tagállam is egyben. Az időbeli keret nem egységes mind az öt rezsimek esetében, a klasszikus négy modellnél a vizsgálat a 1992 és 2013 közötti időszakra vonatkozik, míg a KKE országok esetében számos adat nem hozzáférhető az 1990-es évekre vonatkozóan. A kutatási területhez kapcsolódó összegyűjtött, illetve kalkulált adatok táblázat vagy ábra formájában kerülnek bemutatásra, amely révén jobban összehasonlíthatóak az egyes rezsimek vagy országok az adott modelleken belül. (SAUNDERS ET AL., 2007).

A disszertáció negyedik fejezetében bemutatom az állami szerepvállalás változó trendjeit, elemzem az államháztartás kiadási oldalának alakulását a kilencvenes évek közepétől az öt modell esetében. A szociális kiadások értékeléséhez mindenképpen szükséges az általános kép az állami redistribúció mértékének alakulásáról. Ezután térek át az aggregált szociális kiadások elemzésére a különböző modellek esetében, és általános megállapításokat teszek arra nézve, hogy a válság hogyan formálta át ezt a területet az Európai Unión belül. Az ötödik fejezetet az északi modell és a dán illusztratív esettanulmány részletes bemutatása alkotja, amelyet a hatodik fejezetben az angolszász modell és Nagy Britannia esete követi. A kontinentális modell sajátosságai, valamint a német eset feldolgozása a hetedik fejezetben történik meg, amelyet a nyolcadik fejezetben a mediterrán modell és a spanyol eset részletes elemzése követ. A kilencedik fejezet tárgyalja a KKE modell sajátos jegyeit, valamint a magyar jóléti rendszer alakulását. Az összehasonlító elemzés az illusztratív esettanulmányokkal együtt konklúziók levonására ad lehetőséget, amely biztosítja a tézisek és új tudományos eredmények meghatározását a tízedik fejezetben.

5. Konklúzió és tézisek

A disszertáció a jóléti állam rezsimek generozitási trendjeit vizsgálja, az 1990-es évek kezdetétől napjainkig. A téma releváns, hiszen az elmúlt közel két és fél évtized során a jóléti államok jelentős átfogó reformokon estek keresztül. A jóléti kiadások csökkenésében fontos szerepet játszottak a válságok, mind az 1990-es évek elején, mind 2008-at követően. A disszertáció legfontosabb célja a jóléti modellek generozitási trendjeinek átfogó elemzése, amely révén megválaszolhatóak a kutatási kérdések, hogy konvergáltak-e az egyes jóléti rezsimek, hogyan reagáltak az európai jóléti modellek a jelenlegi pénzügyi és gazdasági válságra, valamint, hogy melyek a KKE jóléti modell sajátosságai.

A kérdések megválaszolásához felvázoltam a jóléti állammal foglalkozó szakirodalmat, a jóléti tipológiákat, valamint a jóléti állam változásainak lehetséges irányait.

Az első kutatási kérdés megválaszolásához az államháztartási kiadások GDP-n belüli arányát vizsgáltam, összekapcsolva azt a fejlettségi szinttel (GDP/fő). Szembetűnő, hogy az 1995-ös évben elkülönülnek egymástól az egyes jóléti modellek. Még az új tagállamokat illetően sem annyira jelentős a különbség, mindösszesen 14 százalékpontot (Észtország és Magyarország között). A KKE-országok és a mediterrán modell esetében az államháztartás aránya egy szinten van, míg a skandináv modell jelentősen meghaladja azt (átlagosan 60%). átlagosan tíz százalékponttal magasabb, mint a kontinentális modell esetében. Az összes vizsgált ország közül Luxemburgban a legalacsonyabb az állami redisztribúció, amely így a kontinentális modellből is kilóg, azonban a modell többi országát tekintve a modellen belüli szóródás rendkívül alacsony. Figyelemre méltó, hogy Hollandia államháztartás szempontjából a kontinentális és a skandináv modell határterületén helyezkedik el ebben az időben, az elméleti kutatások sem foglalnak ebben a kérdésben egyértelműen állást. A modellen belül szórástényező rendkívül alacsony, ez azt mutatja, hogy a rezsimek jól lettek meghatározva, a modellen belül az egyes országok hasonlóak államháztartási kiadásuk szintjét tekintve.

2007-ben viszont már teljesen más képet kapunk: az államháztartási kiadások GDP-n belüli aránya jelentősen visszaesett, az EU21 átlaga 44,2%, amely közel 7 százalékpontos visszaesés egy évtized alatt. A legmagasabb érték már nem is a skandináv országok esetében figyelhető meg, hanem Franciaországban (53%). Különösen szembetűnő a skandináv modellre jellemző csökkenés, amely a jóléti

szolgáltatások visszavágásához kapcsolódik, azonban erre az időszakban már fejlettségben egyértelműen a kontinentális modell országai elé kerültek. Ebben az időszakban államháztartási trendek alapján az angolszász modellben erőteljes divergencia volt megfigyelhető, Írország fejlettségben lemaradt az Egyesült Királyságotól, és az állam méretét is jelentősen csökkentette. A 2008/2009-es válság kitörése előtt látható, hogy az összes európai modell sokkal közelebb került egymáshoz, az átlagos értéket tekintve, valamint a modelleken belül is mérséklődött a szóródás. A klasszikus négy modell esetében átlagosan a GDP 45 százaléka körüli az állami újraelosztás mértéke, míg a KKE-modellnél ez minimálisan alacsonyabb, közel 40%. Az államháztartási kiadások időbeli változásait tekintve egyértelmű és jelentős konvergencia zajlott le 2009-ig, mind a rezsimek között, mind az egyes rezsimeken belül.

A válság, illetve a válságkezelés hatására azonban ugrásszerűen megnőtt az államháztartás kiadásainak GDP-arányos súlya, amelyet a költségvetési deficit és az államadósságok jelentős gyarapodása kísért. Szembetűnő, hogy az állami újraelosztás a KKE-modell országain kívül mindegyik modell esetében nőtt. A kontinentális modell országain belül tovább nőttek a különbségek, és az angolszász modell két országa is tovább távolodott egymástól, mindkettő visszaesett a fejlettségi rangsorban, viszont mindegyiknél közel azonos mértékben nőtt a redisztribúció. A KKE-modellnél nem figyelhető meg felfelé történő elmozdulás, és a modellen belül csekély mértékű felzárkózás ment végbe, hiszen Magyarország esetében valamelyest csökkent az államháztartás súlya. 2012-re Szlovénia még távolabb került a KKE-modell országaitól az egy főre jutó GDP növekedésének köszönhetően, az állami redisztribúció mértéke viszont a többi KKE-ország átlagos szintjén áll.

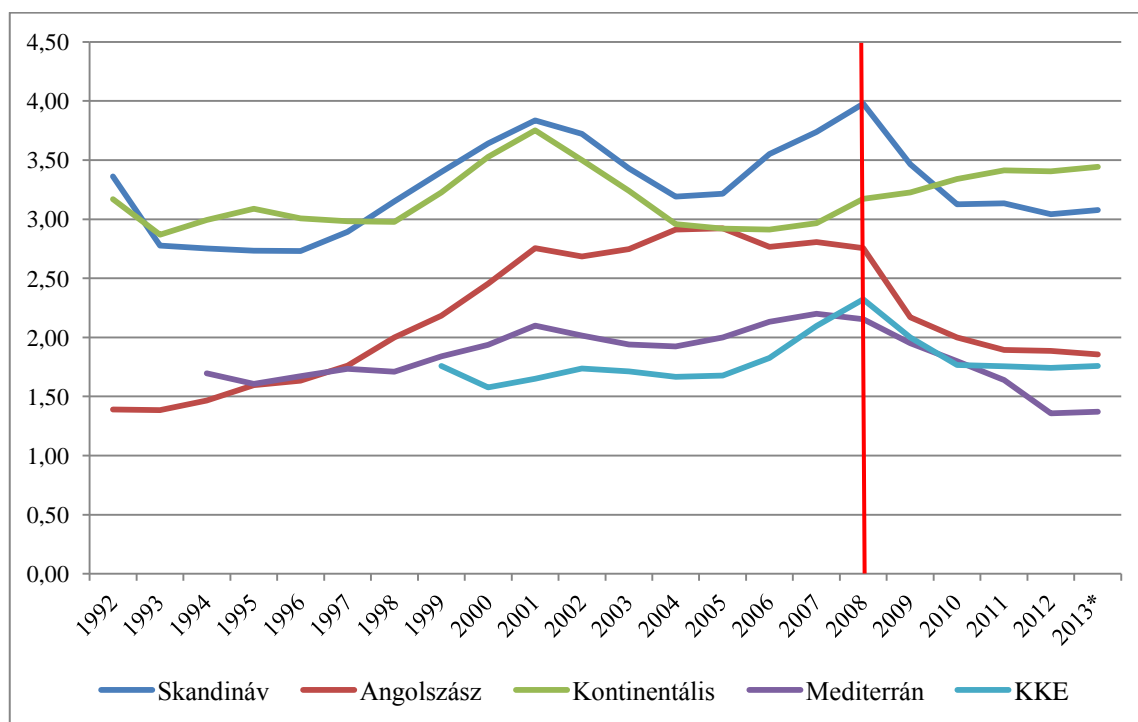
Az államháztartás kiadási oldalának vizsgálata egyfajta keretként szolgál a jóléti államok, rezsimek változásaihoz. A különböző jóléti modellek átlagos generozitási értékeit, amelyek az államháztartás alakulásával összhangban változtak.

Egyrészt a jóléti állammal foglalkozó irodalom egy jelentős ága támogatja a konvergencia hipotézist, másrészt az Európai Unió is támogatja a közös szociálpolitikai koordinációt, amely hozzájárul a jóléti modellek közötti konvergenciához, és az európai szociális modell megőrzéséhez és javításához.

A jóléti modellek generozitási trendjeinek vizsgálatokor összességében megállapítható, hogy a válság kitöréséig erős konvergencia ment végbe mindegyik modell esetében (1. ábra). Ez különösen a 2000-es évek elején erősödött, amikor a kedvező gazdasági környezetre eltérően reagáltak a skandináv államok, amelyek sikeresen reformálták meg jóléti rendszereiket, míg például ugyanebben az időszakban az angolszász modell országai éppen kiterjesztették azokat. A kontinentális és skandináv modell ugyanazt a trendet mutatta egészen a válság kitöréséig, azonban a válságra teljesen eltérően reagáltak. A kontinentális jóléti államokban nőtt egyedül a generozitási mutató, az összes többi modell visszavágta bőkezűségét. A konvergenciát bizonyítja, hogy a szórástényező (az egyes modellek esetében a generozitási mutatókra számítva) a 40% körüli értékről csökkenni kezdett, és habár 1992 és 2000 között kis mértékben csökkent, a konvergencia tovább erősödött 2007-re, amikor a szórástényező 24% volt.

A válság a korábbi modellek közötti konvergenciát megtörte, a kontinentális modell a válság előtti szintnél magasabb szinten stabilizálta bőkezűségét, míg a skandináv és a többi modell országai visszavettek a bőkezűségükből, habár eltérő mértékben. A divergenciát jól mutatja, hogy 2013-ra a szórástényező 40%-ra nőtt.

1. ábra. A jóléti állam generozitási trendjei a különböző modellek esetében

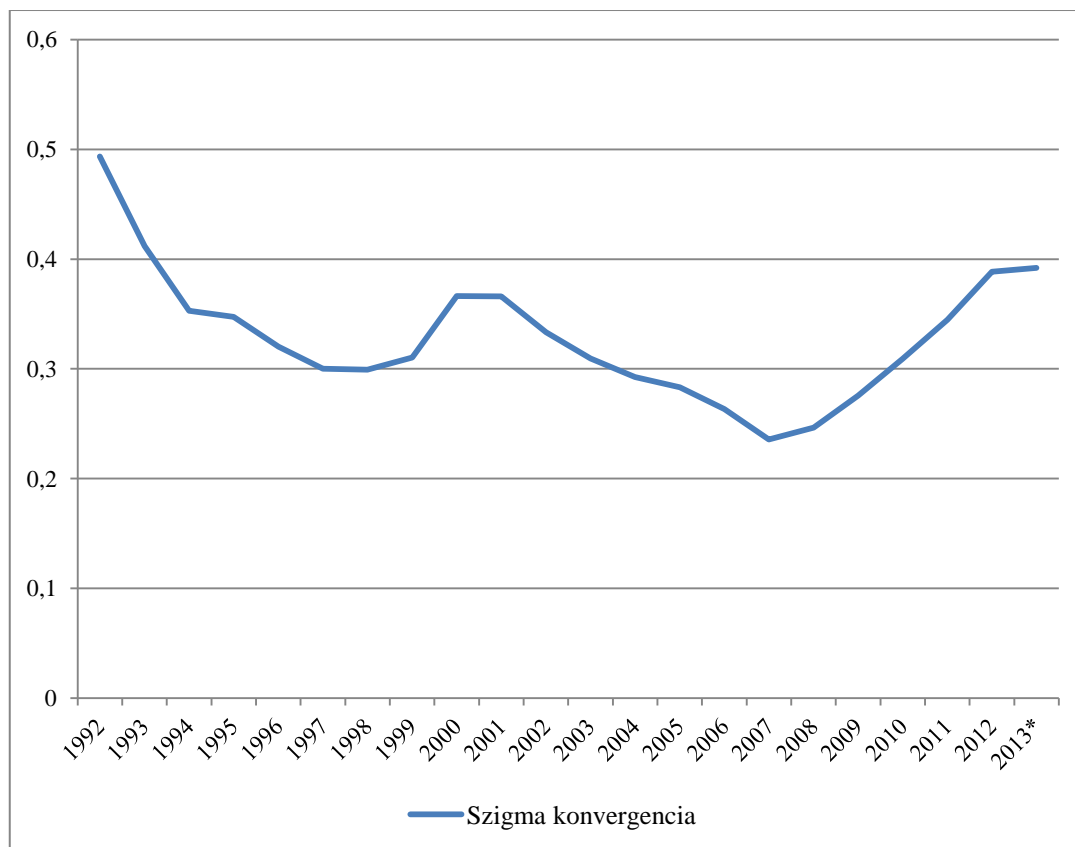
Adatok forrása: Eurostat: Labour Force Sourvey, OECD SOCX adatbázis a szociális védelmi kiadásokra vonatkozóan.

* 2012-es a jóléti államtól függő népesség arányát alkalmazva.

Megjegyzés: A modellhez tartozó értéket a csoportátlagok adják.

A konvergencia szemléltetésének ideális eszköze a szigma-konvergencia alkalmazása, amely a logaritmizált generozitási adatok szórását veti össze (SALA-I-MARTIN, 1996), ha ez csökken, akkor a modellek konvergálnak egymáshoz generozitásuk tekintetében. A válság előtti tartó konvergenciát jól szemlélteti a következő ábra.

2. ábra. Szigma konvergencia: a jóléti állam modellek generozitási trendjei esetében

Forrás: Saját szerkesztés a jóléti állam modellek generozitási mutatói alapján

A skandináv modell országait egyenként vizsgálva megállapítható, hogy a 90-es évek elejét jellemző jóléti kiadáscsökkentés után fokozatosan és mindegyik országban felívelt a jóléti állam bőkezűsége, amelynek a 2000-es évek reformjai vetettek véget. Ezt a folyamatot csak tovább erősítette a 2008/2009-es válság. A skandináv modellen belül egyedül Finnországban figyelhető meg a generozitási mutató fokozatos növekedése, azonban jóval alacsonyabb szintről indult ez a mutató, a válságot követően a növekedést felváltotta a stagnálás, így folyamatosan fokozódott a modellen belüli konvergencia.

A modellen belül szembeűnő a jelentős konvergencia a válság után, ezt jól szemlélteti, hogy a modellen belüli szórástényező 26%-ról 8% alá mérséklődött 2013-ra. Ezen a

modellen belül a munka, különösen az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök jutnak központi szerephez, a munkahelyek védelme kulcsfontosságú tényező⁹.

Az angolszász modell esetében az ír generozitási ráta a teljes időszak alatt a brit szint alatt maradt, 2005-ig konvergált a brit szinthez, azonban azt követően a különbség folyamatosan nő. Az erős divergenciát jól jelzi, hogy a modellen belüli szórástényező 27%-ról 41%-ra nőtt 2013-ban. Az azonban szépen kirajzolódik, hogy a két állam szociális kiadásai azonos trendet követnek. Mind a két országban a jóléti reform megelőzte a válság kitörését, 2006-tól a generozitási mutató minimális csökkenése figyelhető meg, ennek a folyamatnak adott további lendületet a válság 2009-től, azonban a generozitási mutató folyamatos esése sokkal kisebb mértékű az Egyesült Királyságban, mint Írországban. A válság hatására az ír generozitási mutató 2013-ban az 1992-es közeli szintre esett vissza.

A mediterrán modell országaiban a generozitási mutató a válság előttig nőtt, de csak kis mértékben, azonban a válság hatására jelentősen lecsökkent, a szintje a KKE-országoknál is alacsonyabbá vált. A mediterrán modell esetében mindenképpen fontos kiemelni, hogy a bőkezűségben való romlás nem a szociális kiadások visszafogásának köszönhető, hiszen 2013-ig folyamatosan nőttek. Egyedül Görögországban, és csakis 2013-ban csökkentek az aggregált szociális kiadások, habár a gazdasági teljesítményt is figyelembe véve (GDP) fontos megemlíteni, hogy Görögországban 2010-től drasztikusan zsugorodtak a szociális kiadások reál értelemben (83%-ra 2013-ban 2007-es bázison). A jóléti államtól függők arányának drasztikus megugrása, különösen a munkanélküliség megnövekedése vezetett ehhez a nagyarányú csökkenéshez. A generozitási mutató a válság hatására közel a kezdeti, 1995-ös szintre esett vissza. A KKE-országok, habár alacsonyabb generozitási szintről indultak, de a válság idejére elérték a mediterrán országok szintjét, és a válságkezelés során visszaesett ugyan a jóléti állam bőkezűsége, de nem akkora mértékben, mint a mediterrán országokban, és a kezdeti kiigazítás után beállt az angolszász modellel közel azonos szintre, és 2010 óta nem is változott. A legtöbb országban ugyan kiterjesztették a szociális védelmi rendszert, hogy a válság negatív hatásait ellensúlyozzák, de például Magyarország esetében a szociális kiadások lefaragását figyelhetjük meg, amely egy szélesebb, a

⁹ Az angol kifejezésben ezt így jellemzik: „shift from welfare to workfare” (DELSEN, 2012). Például hozható Hollandiában az 1994-es „munka, munka és még több munka” stratégiája, amelynek következtében, aktív munkaerő-piaci politika hatására hatékonyabbá vált a szociális ellátás (HEMERICK ET AL., 2013).

közpénzügyek stabilizálására irányuló terv része. A következőkben az egyes jóléti modelleken belüli tendenciákat vizsgálom.

A kontinentális modell egyedülálló abból a szempontból, hogy a többi modellel ellentétben a generozitási mutató növekedett a válság hatására, Franciaországban és Luxemburgban volt tapasztalható minimális visszaesés. A válságra adott válasz plasztikusan szemlélteti a kontinentális modell sajátosságát, hogy a foglalkoztatás szinten tartásával együtt sikeresen lehet a kormányzati bevételek szintjét stabilizálni (WAGNER, 2012), így fenntartható a jóléti modell. A generozitási mutató tekintetében a kontinentális modellen belül is jelentős konvergencia figyelhető meg, a szórástényező az 1995-os 34%-os szintről 19%-ra mérséklődött 2008-ban, és a válság hatására sem változott 2013-ig. Egyértelműen látható, hogy a modell országai a generozitási dimenzióban egyre hasonlóbakká váltak, amelyet a válság sem írt felül.

A jelenlegi válság komoly kihívás elé állítja a mediterrán államok szociális modelljét. Egyértelműen kirajzolódik, hogy a mostani krízis aláássa a jóléti államot a mediterrán országokban, mindegyik országban számottevően visszaesett a generozitási mutató. Az Európai Unió gazdaságai közül a problémák a legsúlyosabban ebben a régióban jelentkeznek. Míg az átlagos gazdasági visszaesés a 2007 és 2013 közötti időszakra vonatkoztatva 1%-os volt a teljes EU-ban, addig ez 5,5% volt Spanyolországban, 7,4% Portugáliában, 7,8% Olaszországban és 23,5% Görögországban. A recesszió legszembetűnőbb kísérőjelensége a munkanélküliség megnövekedése volt, amely szintén a mediterrán országokban súlyosbodott el a leginkább. A generozitási mutató éles csökkenése Portugáliában 2000-ben és 2005-ben Spanyolországban azt mutatja, hogy ezekben az államokban már a válság előtt is beállt valamilyen jóléti fordulat, míg a másik két államban ezt a válság kényszerítette ki. Olaszország viszont még a válság ellenére is jelentősen növelte jóléti rendszere bőkezűségét a 1995-ös kezdeti szinthez képest. Összességében megállapítható, hogy a mediterrán országokban végrehajtott jelentős mértékű megszorítások a jóléti állam összehúzódását eredményezték, azonban a modellen belül számottevően megnövekedtek a különbségek, holott 2005-ig konvergenciát figyelhetünk meg, amely a válság hatására erős divergenciává ment át. Ezt a divergenciát jelzi, hogy a generozitási mutató időbeli alakulását vizsgálva azt kapjuk, hogy a modellen belüli szórástényező a 1998 -as 43% fölötti szintre ugrott vissza 2013-ban, pedig ez az érték 2000 óta folyamatosan csökkent, 2005-ben és 2006-ban 15% alatt volt, és közvetlenül a válság előtt sem haladta meg a 20%-ot.

A kelet-közép európai jóléti modellen belül nagy különbségek figyelhetők meg a vizsgált időszak alatt, azonban a változások trendje azonos, és a válságot követően a generozitási mutató sokkal hasonlóbba vált. A jóléti rendszerek kiadási szerkezetében tapasztalható konvergenciát jelzi, hogy a modellen belüli szórástényező a 46%-os szintről (2000) 25,5%-ra mérséklődött (2013). A bőkezűség alapján a KKE-régió országai 2013-ban sokkal hasonlóbba, mint például a mediterrán modell államai, így igazolható, hogy lehetséges őket egy modellen belül értelmezni, vizsgálni. Összességében megállapítható: annak ellenére, hogy a vizsgált KKE jóléti államok bőkezűsége nagyságrendekkel elmaradt a többi modell szintjétől, habár a válságot követően a modell bőkezűsége meghaladja a mediterrán szintet az ottani drasztikus visszaesés következtében. A közeljövőben viszont nem várható további konvergencia, a válság egyértelműen kikényszerítette a jóléti kiadások visszavágását.

1. Tézis A jóléti állam rezsimek között és a rezsimeken belül is tapasztalható konvergencia. A jóléti állam modellek bőkezűsége az átlagos értékek irányába konvergál. A válságok hatással vannak a konvergenciára, hiszen a bevezetett szociálpolitikai intézkedések rezsim-specifikusak, így eltérő eredményre vezetnek.

Általánosan megállapítható, hogy az állam szerepe a kilencvenes évekre sohasem látott méretűre emelkedett az EU-ban, viszont 2007-re mindegyik jóléti modell esetében visszaesett a redistribúció szintje, a jóléti modellek között jelentős konvergencia ment végbe ezen a téren. A válság, illetve a válságkezelés hatására azonban ugrásszerűen megnőtt az államháztartás kiadásainak GDP-arányos súlya, amelyet a költségvetési deficittek és az államadósságok számottevő növekedése kísért. A KKE-régió országain kívül mindegyik államban nőtt az államháztartás GDP-arányos súlya 2009-től.

A jóléti modellek generozitási trendjeinek vizsgálatakor összességében megállapítható, hogy a válság kitöréséig erős konvergencia ment végbe mindegyik modell esetében. Ez különösen a 2000-es évek elején erősödött, amikor a kedvező gazdasági környezetre eltérően reagáltak a skandináv államok, amelyek sikeresen reformálták meg jóléti rendszereiket, míg például ugyanebben az időszakban az angolszász modell országai éppen kiterjesztették azokat. A válság megtörte a korábbi modellek közötti konvergenciát, a kontinentális modell a válság előtti szintnél magasabb szinten

stabilizálta bőkezűségét, míg az összes többi modell esetében visszavettek a jóléti rendszereik bőkezűségéből.

A válságok jelentős hatással vannak a jóléti államok működésére. A jól működő szociális védelmi rendszerek megnövelik a szociális célú kiadásokat recesszió során, majd pedig a kilábalás során folyamatosan csökkentik azokat, így „automatikus stabilizátorként” működhetnek. Azért, hogy teszteljük ezt az automatikus stabilizátor funkciót, az 1. táblázat összegyűjti a reál GDP és a reál szociális kiadások változását 2012-ben a 2007-es bázisához viszonyítva.

Az adatok azt mutatják, hogy az északi, kontinentális és az angolszász modell ellátta ezt az automatikus stabilizáló funkciót, mivel az aggregált szociális kiadások szintje megnőtt a válság hatására. A mediterrán modell országaiban azonban a szociális védelmi kiadások csak a válság első éveiben nőttek. Az aggregált szociális kiadások reál szintje 2012-ben jelentősen alulmúlta a 2007-es szintet Görögországban, minimálisan volt alacsonyabb Portugáliában, és a Spanyolországban és Olaszországban is csak minimálisan növekedett, habár a gazdasági visszaesés ebben a régióban volt a legjelentősebb. A megszorítások hatására szükséges a szociális kiadások csökkentése a mediterrán modell országaiban, meg akkor is, ha a munkanélküliség megugrása drasztikus volt és jelenleg is folytatódik. A mediterrán országok mindegyikében megszorításokat vezettek be, habár eltérő fokkal és körülmények között. Görögországban és Portugáliában a megszorításokat az EU, az ECB és az IMF együttesen felügyeli, aminek következtében ezek az országok elvesztették autonómiájukat a költségvetési döntések felügyelete fölött. Spanyolország pénzügyi megsegítését az EU hagyta jóvá, így itt kevésbé szigorúak a feltételek. Olaszország esetében viszont a megszorításokat teljes egészében a piac kényszerítette ki (magas hozamfelár az állampapír kibocsátásoknál). A jóléti állam a mediterrán modell esetében nem volt képes ellátni az automatikus stabilizáló feladatát.

1. Táblázat: A reál GDP és reál aggregált állami szociális kiadások kumulált változása a jóléti modellek esetében 2012-ben (bázisév: 2007)

	Reál GDP változás 2012/2007*	Reál aggregált állami szociális kiadások változása 2012/2007~
Északi modell		
Dánia	-4,44%	10%
Finnország	-3,49%	14%
Hollandia	-0,74%	10%
Svédország	4,49%	8%
Angolszász modell		
Írország	-7,27%	11%
Egyesült Királyság	-3,00%	9%
Kontinentális modell		
Ausztria	2,99%	7%
Belgium	2,07%	13%
Franciaország	0,45%	7%
Németország	3,76%	4%
Luxembourg	-1,67%	17%
Mediterrán modell		
Görögország	-20,60%	-17%
Olaszország	-6,81%	3%
Portugália	-5,43%	-3%
Spanyolország	-4,71%	10%
KKE		
Csehország	1,67%	4%
Észtország	-3,84%	21%
Magyarország	-5,06%	-14%
Lengyelország	18,24%	18%
Szlovákia	10,06%	15%
Szlovénia	-5,42%	11%

Forrás: ~ OECD SOCX database, *OECD: GDP (US \$) 2005-ös áron számolva

A KKE-modellen belül Magyarország kivételével a többi ország jóléti rendszerei képesek voltak az automatikus stabilizáló funkciót ellátni. Magyarországon, a mediterrán modellhez hasonlóan, a gazdasági recesszió krónikus folyó fizetési mérleg deficitel járt együtt. Az eladósodás és a folyó fizetési mérleg hiánya 2008-ban már fenntarthatatlannak bizonyult, így a finanszírozási és likviditási feszültségek oldására valamint a befektetői bizalom erősítése érdekében Magyarország 2008 őszén rendkívüli nemzetközi hitel megállapodást kötött. Az összesen 25 milliárd dollárnak (körülbelül 20 milliárd euró) megfelelő értékű finanszírozási csomagot az IMF, az EU és a Világbank bocsátotta rendelkezésre. Az automatikus stabilizáló funkciót a magyar jóléti rendszer nem volt képes ellátni, a szociálpolitikát a megszorítások határozták meg. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy a magyar jóléti rendszer a válság hatására is bőkezűségét tekintve a KKE-modell átlagos szintjén van.

2. *Tézis Válság során a jóléti rendszerek automatikus stabilizátorként működnek abban az esetben, ha a költségvetési döntéseket nem költségvetési megszorító rezsimnek rendelik alá.*

A válság a jóléti kiadások visszavágásához vezet azokban az országokban, ahol a recesszió rendkívül drámai volt, és a válságból való kilábalás pedig lassú és bizonytalan. Általánosságban szükséges a jóléti rendszerek újraformálása az új társadalmi kihívások következtében, hogy a kevésbé védett társadalmi csoportok is bekerüljenek az ellátotti körbe. A jelenlegi pénzügyi és gazdasági válság hatására számos esetben szükséges volt a szociális védelmi rendszer szisztematikus visszavágása a pénzügyi stabilitás megőrzése érdekében. Olyan reformokat viszont, amelyek egyaránt megőrzik az egyenlőséget és hatékonyságot már kevésbé következetesen hajtanak végre. Az esettanulmányok mutattak példát arra, amikor a jóléti rendszer racionalizálása jól megalapozott kormányzati politika eredménye (például: Németország), és azt nem a válság kényszerítette ki (például: Spanyolország).

3. *Tézis Azok az országok, amelyek a jóléti rendszerük racionalizálást, megreformálást a válság előtt végrehajtották gyorsabban voltak képesek kilábalni a válságból, mint azok amelyek esetében a jóléti fordulatot a válság kényszerítette ki.*

6. Lehetséges jövőbeli kutatási irányok

A disszertáció számos további kutatási lehetőséget rejt magában. Egyrészt, a nemi szerepek beépítésével (*gender aspects*) az új társadalmi kihívások jobban elemezhetőek. Másrészt, a generozitási mutató jó keretként szolgál az egyes modellek, esettanulmányok még részletesebb vizsgálatához, amelyeket önálló tanulmányokként igyekszem publikálni.

Hivatkozásjegyzék

- Adascalitei, D. (2012): Welfare State Development in Central and Eastern Europe: A State of the Art Literature Review. *Studies of Transition States and Societies*, 4(2), 59-70.
- Aidukaite, J. (2004): *The Emergence of the Post-Socialist Welfare State: The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania*. Södertörns högskola, Stockholm: Elanders Gotab.
- Aidukaite, J. (2011): Welfare reforms and socio-economic trends in the 10 new EU member states of Central and Eastern Europe. *Communist and Post-Communist Studies*, 44(3): 211-219.
- Alcock, C. – Payne, S. – Sullivan, M. (2004): *Introducing Social Policy*. Harlow: Pearson Education.
- André, C. (2006): Welfare regimes and A. Sapir's paper: "Globalisation and the Reform of European Social Models". Paper prepared presented at the workshop Concepts of the European Social Model, Vienna, 9. June 200
- Armingeon, K. – Bonoli, G. (2006): *The Politics of Post-Industrial Welfare States: Adapting Post-War Social Policies to New Social Risks*. New York: Routledge.
- Barr, N. (1987): *The Economics of the Welfare State*. London: Weidenfeld and Nicholson
- Barr, N. (2012): *The Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press 5th edition
- Briggs, A. (1961): The Welfare State in Historical Perspective. *European Journal of Sociology*, 2(2), pp. 221-258.
- Caminada, K. – Goudswaard, K. – Van Vliet, O. (2010): Patterns of Welfare State Indicators in the EU: Is there Convergence? *Journal of Common Market Studies*, 48(3), pp. 529-556.
- Castles, F. G. (2004): *The Future of the Welfare State: Crisis Myths and Crisis Realities*. Oxford: Oxford University Press
- Coffey, A. (2004): *Reconceptualizing Social Policy: Sociological Perspectives on Contemporary Social Policy*. London: McGraw Hill
- Delsen, L. (2012): From welfare state to participation society. Welfare state reform in the Netherlands: 2003-2010. NiCE Working Paper 12-103. May 2012. Nijmegen Center for Economics (NiCE) Institute for Management Research, Radboud University Nijmegen
- Esping-Andersen, G. (1990): *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, NJ.: Princeton University Press
- Esping-Andersen, G. (1996): Occupational welfare in the social policy nexus. In: Shalev, M. (ed.): *The privatization of social policy?* New York: Macmillan Press, pp. 327-338.
- Farkas, B. (2011): a közép-kelet-európai piaccgazdaságok fejlődési lehetőségei az európai Unióban. *Közgazdasági Szemle*, 58(5) pp. 412-429.
- Ferragina, E. – Seeleib-Kaiser, M. (2011): Thematic Review: Welfare regime debate: past, present, futures? *Policy & Politics*, 39(4) pp. 583-611.
- Goodin, R. E. (1988): *Reasons for Welfare: The Political Theory of the Welfare State*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Greve, B. (2008): What is welfare? *Central European Journal of Public Policy*, 2(1), pp. 50-73.
- Hemerijck, A. C. – Palm, T. P. – Entenmann, E. – van Hooren, F. J. (2013): Changing European Welfare States and the Evolution of Migrant Incorporation Regimes. Background paper reviewing welfare state structures and reform dynamics in a comparative perspective. Amsterdam: VU University Amsterdam
- Hills, J. (2001): *The role of redistribution in social policy*. In: Alcock, P. – Glennerster, H. – Oakley, A. – Sinfield, A. (eds.): *Welfare and wellbeing. Richard Titmuss's contribution to social policy*. Bristol: The Policy Press, pp. 103-112.
- Kühner S. (2007): Country-level comparisons of welfare state change measures: another facet of the dependent variable problem within the comparative analysis of the welfare state? *Journal of European Social Policy*, 17(1), pp. 5-18.

- Lijphart, A. (1971): Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review*, 65(3), pp. 682-693.
- Marshall, T. H. (1964): *Class, citizenship and social development*. Chicago: University of Chicago Press
- Midgley, J. (1997): *Social Welfare in Global Context*. Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- Myrdal, G. (1960): *Beyond the Welfare State: Economic Planning and Its International Implications*. New Haven: Yale University Press
- O'Connor, J. S. (1988): Convergence or divergence?: change in welfare effort in OECD countries 1960–1980. *European Journal of Political Research*, 16(3), pp. 277-299.
- OECD (2007): *The Social Expenditure database: An Interpretive Guide SOCX 1980-2003*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development
- Pierson, C. (1991): *Beyond the welfare state? The new political economy of welfare*. Cambridge: Polity Press.
- Pierson, C. (1998): *Theory in British Social Policy*. In: Pierson, C. – Ellison, N. (eds.) *Developments in British Social Policy*. London: Macmillan, pp. 17-30.
- Pierson, C. (2007): *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Cambridge: Polity Press.
- Pierson, P. (2000): *The new politics of the welfare state*. In: Pierson, C. – Castles, F. G. (eds.): *The Welfare State Reader*. pp. 309-319.
- Pierson, P. (2001): *Coping with Permanent Austerity: Welfare State Restructuring in Affluent Democracies*. In: Pierson, P. (ed.): *The New Politics of Welfare State*. Oxford: Oxford University Press. pp. 410-456.
- Sala-i-Martin, X. (1996): The classical approach to convergence analysis. *Economic Journal*, 106(437), pp. 1019-1036.
- Sapir, A. (2006): Globalization and the Reform of European Social Models. *Journal of Common Market Studies*, 44(2), 369-390.
- Saunders, M. – Lewis, P. – Thornhill, A. (2007): *Research methods for business students*. 4th ed. London: Prentice Hall.
- Titmuss, R. M. (1958): *Essays on the welfare state*. London: Allen and Unwin.
- Titmuss, R. M. (1987): *Welfare state and welfare society*. In: Abel-Smith, B. and Titmuss, K. (ed.) (1987): *The Philosophy of Welfare: Selected Writings of Richard Titmuss*. London: Allen and Unwin. Chapter 8. pp. 141-156.
- Veit-Wilson, J. (2000): States of Welfare: A Conceptual Challenge. *Social Policy & Administration*, 34(1), pp. 1–25.
- Vis, B. – Kersbergen, K. – Hylands, T. (2011): To What Extent Did the Financial Crisis Intensify the Pressure to Reform the Welfare State? *Social Policy & Administration*, 45(4), pp. 338–353.
- Yin, R. K. (2009): *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks, California: SAGE Inc. 4th edition
- Wagner, N. (2012): Financing social security in the EU: Business as usual? *International Labour Review*, 151(4), pp. 333–349.

A szerző tudományos tevékenysége

Idegen nyelvű lektorált folyóirat

Orosz, Á. – Kovács, O. (2011): Science and technology policy in the European Union – innovation leaders with different outcomes. *ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA ȘTIINȚE ECONOMICE*, 3(1), pp. 94-113. (The Annals of the University of Oradea, Department of International Affairs and European Studies)

Idegen nyelvű könyvfejezet

Orosz, Á. (2013): German crisis management – an exemplary approach and its background. In: Novák, T. (ed.): Euro zone crisis, member states' interests, economic dilemmas: proceedings of the 9th Hungarian-Romanian bilateral workshop. 107 p. Budapest: Institute of World Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, pp. 28-38. (ISBN: 978-963-301-599-5)

Orosz, Á. – Kovács, O. (2013): An innovative high growth SME: case study of NEXON - The role of non-technological innovation in a payroll, labour and HR management firm in Hungary. In: Makó, Cs. et al. (eds.): Organizational and institutional innovation and enterprise clusters as sources of competitiveness. 284 p. Debrecen: University of Debrecen, Faculty of Economics and Business Administration, 2013. pp. 58-79. (Competitio Books; 13.) (ISBN: 978-963-318-352-6)

Orosz, Á. (2012): Romania. In: Vida, K. (ed.): Strategic issues for the EU10 countries: main positions and implications for EU policy-making. 322 p. Budapest: Institute of World Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, 2012. pp. 191-219. (ISBN: 978-963-301-585-8)

Idegen nyelvű egyéb publikáció

Orosz, Á. – Schweickert, R. – Ahlborn, M. – Frank, K – Sikulová, I. – Szanyi, M. (2013): Large-scale transformation of socio-economic institutions - comparative case studies on CEECs: interim report. Brussels: European Commission, Working Paper no 16, pp. 3-30.

Orosz, Á. (2013): Large-scale transformation of socio-economic institutions - comparative case studies on CEECs: background paper 2: comparative country study – Hungary. Brussels: European Commission, Working Paper no 18. pp. 3-31.

Orosz, Á. – Biedermann, Zs. (2013): Financial regulation differences in the EU and the US. Budapest: Institute of World Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Working Paper no 205, pp. 3-25.

Magyar nyelvű lektorált folyóirat

Orosz, Á. (2013): The role of state in crisis management, the development of welfare state functions. (Az állami szerepvállalás a válságkezelésben, a jóléti funkciók alakulása.) *Európai Tükör*, 19(3)

Orosz, Á. (2010): A németországi regionális különbségek vizsgálata a tudománypolitika szemszögéből. *TÁRSADALOMKUTATÁS*, 28(2), pp. 195-209.

Orosz, Á. (2009): A német transzferrendszer mint a gazdasági visszaesés okozója. *COMPETITIO*, 8(2), pp. 99-118.

Magyar nyelvű könyvfejezet

Orosz, Á. (2012): Válságkezelés német módra: egy modellértékű megközelítés és ami mögötte van. In: Farkas, P. Meisel, S. – Novák, T. (eds.): A változó világgazdaság - útkeresések, tapasztalatok és kilátások: 3. kötet: Európai Unió. 178 p. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet; Világgazdasági Kutatásokért Alapítvány, 2012. pp. 18-38. (ISBN: 978-963-301-590-2)

- Orosz, Á. (2012): Románia. In: Túry, G. – Vida, K. (ed.): Monitoring jelentés 2012: politikai és gazdasági elemzés az EU10 teljesítményéről. 128 p. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, pp. 78-85.
- Orosz, Á. (2012): Bulgária. In: Túry, G. – Vida, K. (ed.): Monitoring jelentés 2012: politikai és gazdasági elemzés az EU10 teljesítményéről. 128 p. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, pp. 191-219.
- Orosz, Á. – Kovács, O. (2010): Felsőoktatási innovációk gazdasági hasznosítása – elmélet és gyakorlat. In: Polónyi, I. (ed.): Az akadémiai szféra és az innováció. A hazai felsőoktatás és a gazdasági fejlődés. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Orosz, Á. – Kovács, O. (2010): A tudománypolitika lehetőségei a felsőoktatási innováció gazdasági hasznosulásában. In: Kotsis Ágnes – Polónyi István (ed.): Innováció és felsőoktatás, University of Debrecen, Faculty of Economics and Business Administration Competitio Books, Vol. 8. pp. 9-53.

Magyar nyelvű egyéb

- Orosz, Á. (2014): Szociális kiadások alakulása az egyes jóléti modellekben és szerepük a válságkezelésben. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, 2014. 31 p. VGI Műhelytanulmányok 102. (ISBN: 978-963-301-607-7)

Könyvismertetés

- Orosz, Á. (2011): A svájci alkotmány sajátosságai: Ajánló Walter Haller „The Swiss Constitution in a Comparative Context” című kötetéhez. *COMPETITIO*, 10(2), pp. 142-144.

Konferencia-beszámoló

- Orosz, Á. (2011): Adósságválság és gazdasági kormányzás – utak és lehetőségek: Beszámoló az V. Gazdaságpolitikai Kerekasztal – Földobott kő? Tények és tendenciák a 21. században c. konferenciáról, Debrecen, 2011. április 15. *COMPETITIO*, 10(1), pp. 163-171.

Konferencia előadások

Előadás címe: Assessing Welfare State Generosity Ratio For Different Welfare State Models With Special Attention To East Central European Countries. Welfare state in Portugal in the age of austerity. University of Lisbon, Lisbon Portugal, 9-10 May, 2014.1

Előadás címe: Varieties of development paths in post communist countries with special regard to the transition of the welfare system in Hungary. Area 1 Meeting and Workshop WWWforEurope. Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, Mannheim, Germany, 2-3 May 2013.

Előadás címe: Fundamental Roots of the EU's Crisis and Germany's Role in the Crisis Management. The EU, Central and Eastern Europe and Ukraine: Transformation, Prognosis and Perspectives, Centre for European and Transatlantic Studies, International Renaissance Foundation East-East Program, Kyiv, Ukraine, 16 November 2012

Előadás címe: The indebtedness problem of local governments in Hungary. Economic Restructuring in the Context of Public Debt and Economic Recession: Sharing experience between Europe and Vietnam. Konrad Adenauer Stiftung in Vietnam, Hanoi, Vietnam, 25-26 April 2012

Előadás címe: The Role of Fiscal Decentralisation in Transition: the case of Hungary. The impact of Globalization on some of the Eastern European transitional economies and Vietnam in the first years of the 21st century. Vietnam Academy of Social Sciences, Hanoi, Vietnam, 20 April 2012